

Türklerin Etnik Kökenleri, Anadolu'nun "Türk"leşmesi ve Türk Ulusal Kimliğinin Oluşumu

Osman Aray
Çankaya Üniversitesi

ÖZET Bu makale Türklerin etnik kökenlerini, İç Asya steplerinden başlayıp Anadolu yarımadasında sona eren ve tarih öncesi çağlardan günümüze kadar devam eden süreçte incelemektedir. Bu uzun süreç boyunca Türkik halklar ile diğer halklar arasında devam eden yoğun etnik alışveriş ve tek bir etnik, "ırk" ve kültüre indirgenemeyecek olan Türk etnik aidiyeti ve Türk Milletinin oluşumu araştırılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile Orta Asya Cumhuriyetleri halkları arasında var olan ve köklerini her iki bölge arasındaki 550 yıl süren ilişki yokluğundan, komşu halklar ve uzun süren göçler sonucu yerleşilen coğrafyaların yerli halkları ile süren yoğun etnik karışım sonucu oluşan etnik, kültürel, antropolojik ve linguistik farklılıklar da incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER Türkler, Turkik halklar, Türk etnik kimliği, Orta Asya, Altay dilleri, Anadolu'ya göçler.

ABSTRACT This article analyzes the ethnic origins of the Turkic people from pre-historic times to the modern era, and from the steppes of Inner Asia to the Anatolian Peninsula in close connection with the formation of Turkish nationalist ideology and the process of nation building. Intensive ethnic exchanges between the Turks and other people which took place during this long journey, and the formation of Turkish ethnic identity and the Turkish Nation, which can not be based on a single ethnicity, race or culture is explored. The ethnic and cultural differences between Turkey and the Central Asian republics, due to the lack of contact which lasted for 550 years, are also presented.

KEYWORDS Turks, Turkic people, Turkish ethnic identity, Central Asia, Turkish nationalism, nation building, Altaic languages.

Günümüz dünyasına bir göz atıldığında bireysel ve toplumsal aidiyetlerin ve bu kapsamda etnik aidiyetlerin toplumsal ve siyasal hayatta ne kadar önemli bir rol oynamaya devam ettiğini kolaylıkla görebiliriz. İlk bakışta etnik aidiyet temelli çatışmaların daha çok az gelişmiş ülkelere özgü bir problem olduğu düşünülürse de, İspanya, Britanya, Belçika, Fransa, hatta ABD gibi ülkelerde de bu sorunun güncelliğini koruduğunu gözlemek zor olmasa gerekir. Az gelişmiş ülkelerde etnik (bazen de etnisite ile bileşik olarak dini ve mezhepsel) çatışmaların çok daha sert ve zorlu cereyan ettiği, gelişmiş ülkelerin ayrışmadan ziyade ekonomik entegrasyonlara yönelmiş oldukları doğru bir tespit olmakla birlikte bu ülkelerde de etnik temelli ayrışma ve hatta sorunların sürdüğü de açıktır.

Türkiye Cumhuriyeti ise kuruluş yıllarından başlayarak Osmanlı dönemini de işine katacak olursak, en az 150 yıldır etnik aidiyet sorununu ve bu sorunun doğurduğu felaketlere varan çok kanlı sonuçları yaşamaktadır. Kürt sorunu, 2015 yılında yüzüncü yılını dolduracak olan, ancak kökleri 1890'lara kadar inen Ermeni sorunu, 1920'lerin başında başlayan Lozan Anlaşması'nın mübadeleye ilişkin hükmü doğrultusunda gelişen ve 1970'lere kadar uzanan Anadolu Rumlarının mübadele ve tehcir sorunu, Süryani ve Nasturi Hıristiyanların Anadolu coğrafyasından "temizlenmesi", Laz, Gürcü, Roman ve Çerkez ve diğer yurttaşlara uygulanan asimilasyon politikaları ve bu politikalara yönelik tepkiler, günümüz Türkiye'si'nin politik-toplumsal hayatını belirleyen en önemli sorunlarının başında gelmektedir.

Kuşkusuz Türkiye'nin sorunları bu belirttiğimiz etnik aidiyetler meselesinden ibaret değildir. Mezhepsel Sünni-Alevi, ideolojik Kemalist—Muhafazakâr ve Ulusalcı/Milliyetçi-Sol çatışmaları, zaman zaman etnik aidiyetlerle de beslenerek "çarpan etkisi" yaratmakta ve ülkeyi bir deprem kuşağı gibi kırılğan hale getirmektedir.

Bu sayılan sorunların Cumhuriyet dönemi ile başlamadığı açıktır. Osmanlı döneminde, Roma'dan beri antik imparatorluklarda uygulanan "Millet" sisteminin, muhtelif cemaatleri Ondokuzuncu yüzyıla kadar bir ölçüde birlikte yaşama dengesinde tuttuğu bilinmektedir. Bu olgunun istisnası Alevi-Sünni Devlet çatışmasıdır. Sünni Osmanlı Devletinin Onaltıncı yüzyıldan başlayarak Şii İran Safevileri ile Ortadoğu'da rakip duruma gelmesi ve o tarihte Anadolu nüfusunun çok önemli bir bölümünün Alevi-Bektaşî çizgisinde olması ve Şii İran'a sempatiyle bakması, Sünni Osmanlı Devleti tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmış ve özellikle Yavuz Selim döneminden başlayarak Osmanlıları Anadolu Alevi-Bektaşîlerine karşı kanlı bir Sünnileştirme hareketine itmiştir. Tarihsel ayrıntılara girmeden bu sorunun bugün de sürdüğünü belirtmekle yetinelim.

Osmanlı İmparatorluğu'nda etnik çatışmaların başlaması, Onsekizinci yüzyılda Avrupa'da yaygınlaşan milliyetçilik düşüncesinin Ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı Hıristiyan tebaası arasında, öncelikle de Balkan coğrafyasında etkin olmaya başlaması ile eş zamanlıdır. 1820'lerde Yunan bağımsızlık savaşı ile başlayan bu milliyetçilik akımları, hızla diğer Balkan halkları arasında da yaygınlaşmış, '93 Savaşı (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) ve onu takiben Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı İmparatorluğu Batı'daki topraklarını büyük ölçüde kaybetmiştir.

Aynı milliyetçi/bağımsızlıkçı hareketler yirminci yüzyıl başlarından itibaren imparatorluğun Asya topraklarında mukim Arap ve Kürt halkları arasında da yaygınlaşmıştır. Bu olgu Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamen dağılması endişesini, özellikle İmparatorluğun yeni açılmış modern okullarında eğitim görmüş, Batı ülkeleri ile ilişkileri olan as-

ker-sivil kadroları arasında yaygınlaştırmıştır. Bu kadrolar ilerleyen yıllarda İttihat–Terrorakki Fırkası ve Kemalist hareketin kadrolarını oluşturacaktır. Gelişen bu “tehlikeli” milliyetçi akımlara karşı, '93 Savaşı'ndan sonra yaklaşık otuz yıl iktidarını sürdüren ve belki de Osmanlı Hanedanı'nın son “gerçek padişahı” olan II. Abdülhamit'in geliştirdiği politika, İslamcılıktır.

Ancak II. Abdülhamit'in sayıları zaten azalmış olan Hıristiyan Osmanlı tebaasına karşı sert bir ayrımcılık uyguladığı söylenemez. Daha çok “İttihad-ı İslam” şiarı altında, Hıristiyan tebaa ve “Düvel-i Muazzama” ile dengeli ilişkiler sürdürerek İmparatorluğun toprak bütünlüğünü korumak, temel politika olarak benimsenmiştir. Ancak 1908'de iktidara gelen İttihatçı kadroların, ilk dönemlerde bazı farklı akımları da içinde barındırmakla birlikte, temel ideolojisi katı bir Türk Milliyetçiliğidir. Hıristiyan azınlıkların ve giderek Arap ve Kürt halkları arasında hızla yayılan ve eylem düzeyine geçen milliyetçilik akımlarına karşı tepki olarak, İttihatçı kadrolar “tek millet, tek din, tek mezhep” ilkesinden hareketle, Anadolu ve Trakya'da etnik, dini ve mezhepsel anlamda homojen bir nüfusa dayanan Müslüman-Sünni Türk Milleti yaratma yolunda harekete geçmişlerdir. Özünde,İttihatçı hareketin Cumhuriyet dönemindeki devamı niteliğinde olan Kemalist hareketin de aynı ilkeler doğrultusunda politikalar uyguladığı söylenebilir.

Ancak gerek İttihatçıların, gerekse de Kemalist kadroların, uyguladıkları politik süreçler boyunca karşılaştıkları ciddi sorunlardan birisi de ülkede kendisini “Türk” olarak tanımlayan, ulusal bilince sahip bir halk kitlesinin bulunmayışındır. Osmanlı'nın son dönemlerine kadar İmparatorlukta “Türk” diye özel bir etnisite tanımı yoktur. Evet, Türkçe konuşan kitleler vardır; ama onlar Araplar, Kürtler, Boşnaklar, Çerkezler, Arnavutlar... gibi “Müslüman Milleti”ne mensupturlar ve bu millet İmparatorluğun “Millet-i Hakimiyesi”dir. Anadolu coğrafyasında kuru tarıma dayalı “kendine yeterli” tahıl üretimi ve hayvancılık yapan, kentlerle teması çok sınırlı, eğitim düzeyleri çok düşük, toplumsal mobiliteleri hemen hiç olmayan ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan köylüler, toplumsal aidiyet olarak kendilerini “Müslüman” olarak nitelendirmekte ve “Vatan” kavramları da yaşadıkları köy ve vilayet ile sınırlı kalmaktadır. Hatta “Türk” sözcüğü gerek elitler gerekse de kitleler tarafından küçümseyici bir yakıştırma olarak kullanılmaktadır. Batı'nın ideolojik etkisi ve İmparatorluğun “elden gidiyor” olması nedeniyle Türkçülüğe sarılmış olan İttihatçı-Kemalist kadroların önünde aşılması gereken zorlu bir engel vardır: Modern anlamda bir Türk Milleti yaratmak.¹ Bu sorun Kemalist kadroların Cumhuriyeti kurup iktidara gelmeleri ile daha da hayati hale gelecektir. Kendisine homojen

1. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Anthony Smith, *State Making and Nation Building* [derleyen John A.Hall] (Oxford: Basil Blackwell, 1986), ss.228-263.

bir Türk Milleti yaratmak isteyen Cumhuriyet elitleri, bir yandan yeni bir tarih ve mitoloji “yaratarak”, diğer yandan da Anadolu’nun Türkçe konuşmayan ve Sünni olmayan halkları üzerinde baskı ve zulme dayanan bir asimilasyon uygulayarak bu amaca ulaşmaya çalışmışlardır. Bu sorun ve çabalar günümüzde de devam etmektedir.

Yukarıda özet olarak izah edilen yüz yıllık sorunun çözümüne ilişkin olarak devletçe dayatılan “tek devlet, tek millet, tek mezhep” yaklaşımının temel dayanağını “Türk”, “Türk milleti /ırkı”, “Türk milli kimliği” kavramları oluşturmaktadır. Bu nedenle sözü edilen kavramlara açıklık getirmeden, bunların tarihsel gelişimini, dayanaklarını açıklamadan, bu coğrafyaya yüz yıldır dayatılan “Tarih Tezi”ni anlamaya ve eleştirmeye imkan yoktur. Bu çalışmada, belirtilen kavramları mevcut literatür kapsamında mümkün olduğunca önyargısız, farklı görüşlere de yer vererek, çok yönlü bir yaklaşımla açıklamaya gayret edeceğim. Çalışma içerisinde son on yıldır konuya ilişkin olarak yapılan genetik araştırmalara da kısaca değineceğim.

TEMEL METOT VE TANIMLAR

Türk ulusal kimliği ve İç Asya’da tarih boyunca kurulan “Türk Devletleri” tarihçiler arasında hep tartışma konusu olagelmıştır. Burada öncelikle çalışmanın ileriki bölümlerinde çok sık olarak geçecek olan “Orta Asya” ve “İç Asya” kavramlarını açıklayalım. Orta Asya bugünkü Türkistan, Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan’ın güney bölgelerini kapsayan, Doğu-Batı doğrultusunda Hazar denizinden Siri Derya Irmağı’na (Seyhun) kadar uzanan bölgeyi tanımlar. İç Asya ise daha geniş bir kavram olup, Orta Asya’ya ilaveten Kazakistan’ın tamamını, Afganistan’ın kuzeyini, Doğu Türkistan’ı ve Moğolistan’ı da içine alır.

Bazı tarihçiler Türklerin tarih boyunca bu bölgede Hunlar, Köktürkler, Uygurlar, Türkeşler, Karluklar vb. birçok “devlet” kurduklarını öne sürmekte, bu devletlerin hepsinin tarih boyunca tek bir millet olarak var olmaya devam eden “Türk Milleti” tarafından kurulduğunu öne sürmektedirler.² Diğer Türk tarihçileri ise bu görüşe karşı çıkarak İç Asya’da var olan aşiret toplumlarında hiç bir zaman bir Türk kimliğinin mevcut olmadığını ve bu aşiret toplumlarının kurdukları “Türk Devletleri”nin aslında devlet olmayıp, Türk, Moğol ve İç Asya’nın Hint-Avrupa halklarının oluşturdukları ve hiçbir millet kimliğine dayanmayan aşiret konfederasyonları olduğunu söylemektedirler.³

2. Anıl Çeçen, *Türk Devletleri* (İstanbul: İnkılâp, 1986), s.17.

3. Halil Berktaş, *Osmanlı Devletinin Yükselişine Kadar Türklerin İktisadi ve Sosyal Tarihi*, Sina Akşin (der.) (İstanbul: Cem, 1995), ss.23-139.

Tarihçiler arasında benzer bir tartışma da bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan Türklerin etnik kökenine ilişkin olarak devam etmektedir.

Birinci görüşe göre bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan insanların büyük çoğunluğu Orta Asya'dan göç etmiştir. Anadolu Türklüğü ile Orta Asya Türklüğü arasında temel bir fark yoktur, her ikisi de tarih boyunca var olmuş Türk Milletinin ayrılmaz parçasıdır.

İkinci görüşe göre ise, Orta Asya'dan Anadolu'ya, Orta Avrupa'ya kadar göç etmiş ve asırlarca süren bu süreç boyunca diğer etnik gruplarla sürekli olarak karışmış olan bu insanları Türk olarak nitelemek, vahim bir hatadır.

Konuya ilişkin farklı bir tartışma daha vardır; kimleri Türk olarak adlandıracağız? Eğer Türk deyince sadece Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını kastederseniz, Balkanlar'dan Çin'e kadar uzanan bölgede yaşayan ve "Türkî" dilleri konuşanların tümünü dışlamış olacağız. Burada yapacağımız ikinci bir hata da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup, anadili Türkçe olmayan ve kendisini Türk olarak tanımlamayan herkesi Türk olarak kabul etmek olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti ile bir ilgileri olmayan ama etnik olarak "Türkî" olan Karahanlıları, Köktürkleri vb. dışarıda bırakacağız. Buna karşılık Türk sözcüğünü en geniş anlamı ile kullandığımız takdirde, Bulgarlardan Yakutlara kadar Türk kimliği ile hiçbir ilişkisi kalmamış olan halkları da Türk olarak nitelememiz gerekecektir. Görüldüğü gibi bu konunun kolay bir cevabı yoktur ve verilecek cevaplar çok büyük ölçüde cevabı veren kişilerin siyasi duruşları ile yakından ilişkilidir.

Ancak yapılan bu tartışmalarda bazı kavramlar eksik kalmakta ve bunlara tutarlı cevaplar vermeden de sıralanan konulara açıklık getirilememektedir. Herşeyden önce önemle belirtmek gerekir ki, etnisite, ırk ve millet (nation) kavramları farklı anlamlara gelmektedir. İlerde tanımını vereceğim üzere milletler (nations) farklı etnik ve - eğer tabiri caiz ise - ırklardan oluşurlar. Çağdaş anlamda bir ulusu/milleti belirleyen iki ana unsur vardır; kimlik aidiyeti ve ana dil. Türk Milleti de bu kuralın istisnası değildir. Türkiye'de bu konuda yapılmış araştırmalar çok az ve yetersizdir. Mevcut araştırmaların güvenilirlik derecesi ise düşüktür. Nüfus sayımlarında 1970 yılına kadar sorulan ana dil sorusu bu yıldan başlayarak yasaklanmıştır. Ama gerek yabancı, gerekse yerli kaynaklardan⁴ çıkan sonuçlara göre bugün itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti hudutlarında yaşayan insanların yaklaşık %75'i kendisini Türk olarak tanımlamakta ve anadilini Türkçe olarak belirtmektedir. Bugün, dünyada farklı etnik ve "ırksal" kökenlerden geliyor olsalar da, sosyolojik olarak bir Türk Milleti'nin varlığı tartışmasız bir gerçektir.

4. Ayrıntılı bilgi için bkz., Central Intelligence Agency, World Fact Book, People and Society, Turkey, erişim adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>, 14 Haziran 2014.

Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan ve kendilerini Türk olarak tanımlayan insanların bir bölümünün atalarının 11-15. yüzyıllar arasında Orta ve İç Asya'dan göç eden ve Türkî dil konuşan aşiretlerden geldiği bilinmektedir. Batı Türklerini oluşturan Anadolu, Balkan ve Orta Doğu Türkleri ile Orta Asya, Çin Türkistan'ı ve Kuzey Afganistan'ı kapsayan Doğu Türkleri arasındaki ilişkiler Timur istilasından bu yana, yani yaklaşık 550 yıldır sona ermiştir. Buna rağmen bu iki grup arasında lingustik, kültürel ve tarihi ortak özellikler bugün de varlığını sürdürmektedir. Kuşkusuz aradan geçen 550 yıl bu gruplar arasındaki farklılıkları çok arttırmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti ve İran Azerbaycan'ında yaşayan Azeri Türkleri ile Anadolu Türkleri arasındaki benzerlikler, tarih boyunca az da olsa devam eden kültürel temaslar nedeniyle daha fazladır. Bugün dünya Türkoloji literatüründe "Türk" kelimesi Anadolu ve Balkan Türkleri için, Türkî (Turkic) kelimesi ise özellikle Orta ve İç Asya'da yaşayan Türk kökenli halklar için kullanılmaktadır.

Millet kelimesi Arapça dini grup (ümme) kelimesinden gelmektedir. Günümüz Türkçesi'nde millet İngilizce (nation) karşılığında kullanılmaktadır. Bu konuda Anthony Smith'in yaptığı millet tanımlaması genel kabul gören tanımların başında gelmektedir.

"Tarihsel olarak bir bölgede yaşayan, ortak mitleri ve anıları olan, kitlelere mal olmuş bir kültüre ve bütüncül bir ekonomiye sahip, kendini oluşturan bireylere ortak hak ve yükümlülükler sağlayan insan topluluklarına millet denir."⁵

Brass ise etnisiteyi tanımlarken millet kavramına da gönderme yapıyor;

"Diğer insan gruplarından dil, lehçe, belirgin örf-adet farklılıkları veya ırk gibi özellikler de ayrışan insan toplulukları etnik grup olarak tanımlanır. Etnisite veya etnik aidiyet, subjektif kimlik aidiyetinin yanı sıra, diğer insan grupları karşısında eşit statü ve tanıma talebini de içerir. Bir etnik grup kendi çabalarına dayanan politik eylemlerle etnik grubunun ortak haklarını elde eder ve bunları korumayı başarır, etnisitenin ötesine geçerek milliyet aşamasına ulaşır."⁶

"İrk" kelimesi ise, insan gruplarının biyolojik karakteristiklerini belirtmek amacı ile kullanılmakta idi. Bugün artık ırk kelimesi genellikle kullanılmamaktadır. Dünyada tek bir insan ırkı vardır ve onun adı Homo Sapiens'dir.⁷ İnsan gruplarının coğrafi dağılımından kaynaklanan ten rengi, boy, vb. önemsiz fiziksel farklılıklar, insan gruplarının ırklar olarak ayrıştırılmasına yetmez. Yapılan son araştırmalar en farklı gibi görünen insan grupları arasındaki genetik ayrışmanın 1/10000'i geçmediğini, yani genlerin

5. Anthony Smith, *The Nation in History* (Israel: Brandeis University, 2000), s.3.

6. Paul Brass, *Ethnicity and Nationalism* (New Delhi:Sage, 1991), s.19.

7. Annap Noyak, "After Race: Ethnography, Race and Post-Race Theory," *Ethnic and Racial Studies*, 29/3, (2006), ss.411-430.

%99.99'unun aynı olduğunu göstermektedir. Avrupa Parlamentosu bu konuda 1996 yılında aldığı bir kararla ırk sözcüğünün resmi belgelerde kullanılmasından kaçınılması kararını aldı. ECRI (European Commission Against Racism and Intolerance) da tüm insanların aynı türe (species) mensup olduklarını ve farklı insan gruplarını esas alan tüm yaklaşımların reddedilmesi gerektiğini bildirdi.⁸ Tüm bu tespitlere dayanarak Türk ırkı, İngiliz ırkı, Rus ırkı vb. bilimsel geçerliliği olmayan terimlerin kullanılmasından kaçınmak gerektiği açıktır.

TÜRK DEVLETLERİ KONUSU, DİL VE ETNİK AİDİYET

İç Asya'da Karahanlılar dönemine kadar (840-1212) kurulmuş olan göçebe İmparatorluklarının (Kağanlıklarının), çok kısa ömürlü olduklarını, bu organizasyonların halklarının ana gövdesinin Türkî diller konuşan insanlar olduklarını, ancak hiçbirinde Türk kimlik aidiyetinin bulunmadığını görürüz.

Bu organizasyonlar çeşitli aşiretlerden oluşmaktaydı ve yönetici aşiretin adı da organizasyonun adı oluyordu, Uygur, Köktürk, Karluk Kağanlıkları.. vb. Ayrıca bu organizasyonların devlet olarak nitelendirebileceğimiz karmaşık bir idari yapıları da yoktu. Fertler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıklar çok belirgin değildi ve ekonomilerinin yaratabildiği değer miktarı uzmanlaşmış bir ordunun varlığına, devlet kurumlarına, kentlere, mimari yapılara, edebiyat ve bilime hayat verecek boyutta değildi. Tarihte bu saydığım niteliklere sahip, uzun süre varlığını sürdürebilmiş ve devlet olarak nitelendirilebilecek ilk yapı Doğu Türkistan'da kurulan Karahanlılar Devleti idi. Ancak Karahanlılar'ın egemenliği altında Uygur, Kırgız, Oğuz, Karluk, Kıpçak vb. aşiretler, yarı bağımsız olarak kimliklerini muhafaza ediyorlardı. Bu sözünü ettiğimiz nitelikler gene aynı bölgede 742-840 yılları arasında varlığını sürdürmüş, kentler inşa etmiş ve yazılı bir literatür yaratmış olan Uygur Kağanlığı için de söylenebilir. Karahanlılar ve Uygurlardan önce kurulmuş organizasyonların hiçbirisinde bu yerleşik uygarlıklara has özellikler görülmez. Göçebe-hayvancılığa dayalı bir ekonomik yapı sürdüren bu aşiret konfederasyonları, herhangi bir ulusal aidiyet duygusu oluşturmadan kısa ömürlerini tamamlarlar.

Ateşli silahların yaygın olarak kullanıldığı dönemlere kadar at kültürüne dayalı, hızlı, hareketli ve okçuluğu çok iyi kullanan bu göçebe aşiretler savaş alanlarının mutlak egemenleri idi. Ancak savaşlarda mağlup ettikleri yerleşik tarım ekonomisine dayalı güç-

8. Mark Bell, *Racism and Equality in the European Union* (New York: Oxford University Press, 2009).

lü bir kültür ve uygarlık yaratabilmiş rakiplerini, uzun süreli bir egemenlik altında tutabilecek ve işgal ettikleri arazileri gene uzun süre denetim altında tutabilecek bir ekonomik ve sosyal organizasyon gücüne sahip değillerdi. Bunun bir sonucu olarak göçebe aşiretler ya kısa bir süre sonra işgal ettikleri daha ileri bir üretim biçimi ve onun oluşturduğu kültürel yapı içerisinde hızla asimile oluyor, yada savaş sonrasında ganimetlerini alarak tekrar bozkır göçebesi yaşamlarına geri dönüyorlardı. Göçebe kalmayı seçenler, zenginliklerin daha fazla olduğu Güney ve Batı yönünde akınlarına devam ediyor, Çin, Hint ve Doğu Avrupa gibi işgal edilen bölgelere yerleşmeyi seçenler ise kısa sürede yerel kültür ve yerleşik ekonomik yaşam tarafından yutuluyordu. Safaviler, İran Selçukluları, Gazneliler, Hindistan Babür Devleti, Mısırlı Memlükler, Arap-İslam İmparatorluğu gibi yerleşik yapıları kuran/ele geçiren göçebeler, uzun süreler bu yapıların askeri yönetici elitleri olarak varlıklarını sürdürüyor, fakat uzun dönemde yönettikleri bu yapıların ileri kültür ve kurumlarını benimsiyorlardı.

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu yarımadası, Selçuklularca istila edilmeye başlandı. 1071'deki bu askeri başarının ardından Orta Asya bölgelerinden Batı'ya doğru göç etmeye başlamış olan Türk-Oğuz ve diğer Türk aşiretleri (Boyları), kitleler halinde Anadolu'ya girmeye ve bu bölgeye yerleşmeye başladılar. Ancak bu son göç hareketinin daha önceki göçlerden ayrılan çok önemli bir özelliği vardır. Aslında bu sefer de Türk aşiretleri kendilerinden çok daha eski, yerleşik ve kökleri Antik Yunan'a, hatta Hititlere kadar uzanan bir uygarlık ile karşı karşıya gelmişlerdi. Beklenen, daha önceleri olduğu gibi göçebe Türklerin yerleşik uygarlık tarafından hızla asimile edileceği, en iyi ihtimalle de Türk askeri yönetici elitinin bir süre egemenliğini sürdüreceği, fakat orta ve uzun vadede gelişmiş kültürü benimseyerek yok olacakları yönündeydi. Fakat bu sefer tarih tekerrür etmedi. Tersine Asyalı fatihler Anadolu yarımadasına kendi dil ve etnik özelliklerini kalıcı olarak taşıdılar. Zamanla bölgede yerli halkı da asimile ederek nüfus çoğunluğunu ele geçirdiler, Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurdular ve bunun ardından da küresel bir güç olacak olan Osmanlı İmparatorluğu'nun temellerini attılar. Altıyüz yıldan fazla var olan Osmanlıları ise bugünkü Türkiye Cumhuriyeti takip etti.

1071 yılından sonra oluşan bu süreçleri incelemeyen önce, Türklerin antik kökenlerine ve bu tarihe kadar Anadolu'nun etnik yapısına bakmakta yarar vardır. Bugünkü Anadolu'nun etno-kültürel yapısı, büyük ölçüde bu iki tarihsel olgu tarafından belirlenmiştir.

TÜRKLERİN TARİHSEL KÖKENLERİ VE TÜRK DİLİ

"Türk" kelimesi ile ilk defa sekizinci yüzyılda bugünkü Moğolistan'ın Orhun Irmağı kenarında bulunan dikilitaş yazıtlarında karşılaşıyoruz. Kelimenin etimolojik kökeni ise tartışmalıdır, hatta Türkçe olup olmadığı bile bilinmiyor. Ancak bu anıtları diken halkın Türkî bir dil konuştuğu, günümüzde Kırgızistan'da konuşulan dili bilen bir kimsenin bu anıtta yazılı olanları çok zorlanmadan anlayabileceği biliniyor. Dil, kuşkusuz bir ulusu oluşturan en önemli unsurdur. Her ne kadar çağdaş ulus-inşa süreçlerinde tek başına dil bir millet yaratmak için yeterli değil, tersine oldukça karmaşık bir politik-kültürel olgu olan millet yaratma süreci, dilleri de oluşturan temel olgu olarak karşımıza çıkıyorsa da, İrlanda gibi az sayıda birkaç örnek dışında, ana dil bir milletin asli olgusu olarak karşımıza çıkıyor.

Türkçe ya da Türkî diller (Lehçeler), Moğolca ve Tunguzca ile birlikte Altay dil grubunu oluştururlar. Dünyanın coğrafi olarak en yaygın dillerinden biri olan Türkçe (Türkîk diller) Doğu-Batı yönünde Atlantik'ten Sibiryaya, Kuzey-Güney yönünde ise Volga bölgesinden İran'a ve Afganistan'a kadar uzanan bölgelerde konuşulur.⁹ Bu kadar geniş bir coğrafyada konuşuluyor olması, Türkî diller ve lehçeler arasındaki farklılıkların da temel nedenidir. Bu farklılıklar bazen o kadar artar ki, Türkî dil konuşan iki farklı topluluk ancak tercüman vasıtası ile anlaşılabilir.

Paleolitik ve erken Neolitik dönemde İç Asya'da, birbirinden fiziki antropoloji olarak farklı iki ayrı halk yaşıyordu: Uzun kafalı (dolicocephalite), beyaz ırk olarak da tanımlanan Kafkasoid'ler ve yuvarlak kafalı (brakicephalite), sarı ırk olarak da tanımlanan Mongoloid'ler. "Beyaz"lar bölgede Afanesyovo ve ondan sonra gelen Andronovo kültürünü oluştururken, "Sarı"lar Okunev kültürünü inşa etmişlerdir. Her iki kültürün ortak özellikleri, tarım-öncesi avcı-toplayıcı ve göçebe hayvancılık kültürleri olmasıdır.¹⁰ Çok büyük bir olasılıkla bu iki farklı insan grubu aynı zamanda farklı diller de konuşuyordu. "Beyaz"lar Hint-Avrupa dilleri konuşurken, "Sarı"ların Altay dilleri konuşması en büyük olasılıktır. Bu iki farklı insan grubu arasında tarihin en erken çağlarından başlayarak etnik ve linguistik alışverişin olduğu kesindir.¹¹

9. Altay Grubu Diller, erişim adresi:<http://www.etnologue.com/subgroups/altaic>, 1 Eylül 2014.

10. Alexey Okladnikov, "Inner Asia in the Dawn of the History," Denis Sinor (der.), *The Cambridge History of Early Inner Asia* (New York: Cambridge University Press, 1990), ss.141-196.; Metin Özbek, *İnsan ve Irk* (İstanbul: Remzi, 1973).

11. Colin Renfrew, *The Puzzle of Indo-European Origins* (New York: Cambridge University Press, 1988), ss.71-74.

Balkanlardan Çin'in Batı'sına, Yakutistan'dan (Saka Cumhuriyeti) Kırım'a, Kuzey Afganistan'a ve Anadolu'ya kadar yayılan Türkîk halkların fiziksel görünümü bölgeler itibariyle Akdenizli Kafkasoid'den Kuzey Mongoloid tipe kadar değişimler gösterir. Bazı grupların açık tenleri, mavi gözleri, sarı veya kızıl saçları olabildiği gibi, bazı gruplar tipik Kuzey Mongoloid fizik görünümüne sahip olmalarına rağmen (çekik koyu gözleri, yuvarlak yüz, düz saç, yassı burun, çıkık elmacık kemikleri, kısa-orta boy, kısa kol ve bacaklar, düşük vücut kıl örtüsü), gözleri tipik bir Kafkasoid özellik olan mavi-gri olabilir.

Türkîk halkları, kendileri gibi Altay dilleri konuşan ve homojen bir fizik görünüme sahip olan Moğol ve Turguz'lara nazaran, yaşadıkları bölgeler itibariyle çok çeşitli fiziksel görünüm farklılığı sergilerler. Orijinal Türkîk tipininki tarihin en erken dönemlerinden beri komşu halklar ile etnik olarak karışmış olduğundan böyle bir "tipin" varlığından söz edebilmek çok zordur, büyük bir ihtimalle Mongoloid grubunun Güney Sibirya varyantından olduğu varsayılmaktadır.¹² Türklerin yaşadığı Batı bölgelerinde, Türkiye'de, Azerbaycan'da halkın büyük çoğunluğu "Akdenizli" tipindedir. Kafkasoid özellikli, koyu saçlı ve gözlü, zeytinî tenli. Ancak bu nitelikler çoğunluk için geçerlidir. Örneğin; Türkiye'de sokakta dolaşan bir kişi çok farklı fiziksel özelliklere sahip insanlar görebilir. İskandinavları andıran uzun boylu, sarışın, mavi gözlü insanlardan, Mongoloid görünümlü insanlara kadar hemen her tipte insan görmek mümkündür.

Yukarda izah etmeye çalıştığım bu farklılık olgusu, Türklerde olduğu gibi diğer eski emperyal devletlerde de görülmektedir. Antony Smith'in sözleriyle:

"Çağımızın çok güçlü bir ulusal aidiyet bilincine ve etnik köken inancına sahip güçlü milletlerinde, farklı etnisiteleri uzun dönemler kurulan ilişkilerin ve karışmaların izlerini görmek mümkündür. Örneğin İngilizler Kelt kabileleri, Romalı işgalciler, Anglo-Saksonlar, Danimarkalılar ve Normanlar, Fransadan göç eden Hugno'lar, Museviler, Polanyahılar, Kıbrıslılar, Afrikalılar, Karaipliler ve Asyalılar ile karışmıştır. Benzer hususları Fransızlar, İspanyollar ve Hollandalılar için de söylemek mümkündür."¹³

Türkiye'de sıkça yapılan bir yanlışlık da Orta Asya'da yaşayan Türklerin saf, öz, etnik olarak karışmamış "Türkler" olduğunun sanılmasıdır. Daha önce de söylediğim gibi bu bölgede yaşayan çeşitli halklar, tarihin ilk dönemlerinden başlayarak etnik anlamda birbirleriyle karışmıştır. Bunun bir sonucu olarak bölgenin halkları farklı fenotip (gözle görülebilen özellikler) karakteristikler sergilemektedirler. Tarih boyunca Türk, Arap, Fars, Moğol ve Hint-Avrupa (Tacik, Tohar, İstik, Sarmat, Soğdian vb.) halklarının etnik

12. Peter Golden, "Some Thoughts on the Origins of the Turks and the Shaping of the Turkic Peoples," Victor H. Mair (der.), *Contact and Change in the Ancient World* (Honolulu: University of Hawaii, 2006).

13. Anthony Smith, *The Nation in History*, s.70.

karışımı nedeniyle, Kuzey ve Doğu Türkîk grubunu oluşturan Kazak, Kırgız ve Uygurlarda koyu saç, kumral veya esmer ten rengi norm olmakla birlikte, Mongoloid yüz özelliklerinin yanı sıra açık ten, saç ve gözler de görülür. Eğer bir genelleme yapmak gerekirse; Doğu'ya gittikçe fenotip özelliklerin daha Mongoloid, Batı'ya doğru ise daha Kafkasoid olduğunu söylemek yanlış olmaz.¹⁴

Tarihin en eski dönemleri itibariyle İç Asya'nın etnik yapısını kuş bakışı inceleyecek olursak, en Doğu'da Mançurya'nın Proto-Tunguzlar, Doğu Moğolistan ve Batı Mançurya'nın Proto-Moğollar, Moğolistan platosunun büyük bölümünün ve Batı'ya doğru Balkaş Gölüne kadar Türkler tarafından iskan edildiğini görürüz. İç Asya'nın geri kalan bölgeleri ise, Hint-Avrupalılar ve Paleoasyalılar tarafından iskân edilmiştir. M.Ö. 300 yılından başlayarak Türkler Moğolistan Platosundan Batı ve Güney istikametinde ilerlemeye başladılar. Moğolistan'da bıraktıkları boşluğu Doğu'dan onları takip etmekte olan Moğollar doldurdu. Batı ve Güney doğrultusunda ilerleyen Türkler, bu bölgelerde yaşayan Hint-Avrupa halklarını daha Güney ve Batı'ya doğru itti. Bu arada Türkler ve Hint-Avrupalı halklar arasında bu dönemde evlenme ve Hint-Avrupalıların Türkî dili kabulü ile oluşan asimilasyon sürecinin sonucu önemli etnik karışmaların olduğu bilinmektedir.¹⁵

İç Asya'nın bilinen en eski organizasyonu olan Hunlar, Çin kaynaklarında şöyle tasvir edilmektedir; ("... kısa, tıknaz bir beden, çok büyük yuvarlak bir kafa, geniş bir yüz, belirgin elmacık kemikleri, geniş yassı bir burun...").¹⁶ Bu sözü edilen özellikler Mongolid tipin belirgin özelliklerindedir. Gene Çin kaynaklarına göre Köktürkler (Kök; Doğu Türkîk lehçelerinde Mavi, aynı zamanda Gökyüzü) Hunlar'a çok benzer bir dil konuşmaktadırlar.¹⁷

Türklerle Moğolların karışımı gerek evlenmeler yoluyla, veya egemenin dilinin (Türkçe ve Moğolca olabilir) vasal klanlar tarafından (gene Türk veya Moğol olabilir) kabulü yoluyla asırlarca devam etmiştir. Moğol aşiretlerin Türkleşme süreçleri Büyük Moğol İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra, özellikle de Ondördüncü yüzyıldan sonra hızlanarak devam etmiştir. Dilde Türkleşmenin yanı sıra, gene aynı dönemde bölgede İslamlaşma'nın da başladığını görüyoruz.¹⁸

14. Osman Aray, *The New Independent States of Inner Asia and Turkey's Policy* (Tokyo: Nira, 1999), ss.34-35.

15. Jean P. Roux, *Türklerin Tarihi* (İstanbul: Milliyet, 1989), s.41.

16. Rene Grousset, *The Empire of the Steppes* (Cambridge: Rutgers University, 1970), s.21.

17. Mc Govern, William Montgomery, *The Early Empires of Central Asia* (New York: University of North California Press, 1965), s.10; Talat Tekin ve Mehmet Ölmez, *Türk Dilleri* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1995), s.10.

18. İzgi Özkan, "Central Asia After the Mongol Invasion-Islam and Sedentary Life as a Consequence" Bülent Arı ve Selim Aslantaş (der.), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2006), ss.163-183.

Türklerin İç ve Orta Asya bölgesine nüfuz etmeleri tarihi bakımdan nispeten geç bir dönemde gerçekleşmiştir: Altay bölgesine birinci yüzyılda, Doğu Türkistan'a Dokuzuncu yüzyılda ve Maverainnehir (Transoxania, bugünkü Özbekistan) bölgesine Onuncu yüzyılda. Türkistan'ın kent nüfusu çok büyük ölçüde Türkleşmiş Hint-Avrupa halklarından oluşmaktadır:

“Batı Türkistan’da Sogdianlar, Horezmliler ve Toharlar yaşamaktaydı. Doğu tarafı, Siri Derya, Is-sık-Köl ve Semireçhiya (Rusça yedi ırmak) Türklerce iskân edilmişti. Moğol istilasından önce, Batı bölgesinde yaşayan İranlı halklar nedeniyle, Türkistan bölgesi bir Türk yurdu değildi. Özellikle Sogdianlar Çin’e kadar tüm Orta Asya kentlerinde ticaret kolonileri kurmuşlardı. Bu nedenle bu kentler İran kentleri olarak kabul edilirdi. Fakat Mahmut Kaşgari’den öğrendiğimize göre, Onbirinci yüzyılda Transoxania’da yaşayan Sogdianlar, Kenjekler, Toharlar ve Horezmliler kendi dilleri olan İrancanın yanı sıra Türkçede konuşmaya başlamışlardı. Gene aynı zamanda bu halkların İslamlaştığını da görüyoruz.”¹⁹

Orta Asya’da etnik mobilité ve karışım yüzyıllar boyu devam etti. Örneğin, Transoxania’ya Onaltıncı yüzyılda Volga bölgesinden göç eden Özbekler Moğol, Türk ve İran halklarının bir karışımından oluşuyordu.²⁰ Türklerin İç Asya’da Moğollar ve Hint-Avrupa halkları ile etnik karışımı uzun yüzyıllar devam etti ve Doğu-Batı eksenini doğrultusunda çok farklı fenotip özellikler gösteren bugünkü fiziki görüntüler oluştu.

ANADOLU’NUN TÜRK GÖÇLERİ ÖNCESİNDEKİ ETNİK YAPISI

Anadolu, Göbeklitepe ve Çatalhöyük’den başlayarak en az 10.000 yıldır uygarlıklara beşiklik etmiş olağanüstü bir coğrafyadır. Anadolu’nun adı bilinen ilk halkları Hititler ve Hititler, M.Ö. 2000’lerde Hitit İmparatorluğu’nu kurarak Anadolu’da tarih çağlarını başlatmışlardır. Anadolu’nun antik halkları arasında Doğu’da Urartular, Batı’da Frigler, Lidyalılar, Karyalılar, İyonyalılar, Luviler, İç Anadolu bölgesinde ise Kapadokyalılar, çok önemli uygarlıklar ve uzun süreli devlet tipi organizasyonlar kuran halklardan başlıcalarıdır. Ayrıca Medler, Persler, Makedonlar, Yunanlılar, Romalılar ve Araplar Anadolu’yu dönemler itibarıyla yöneten başlıca halklardır.

Orta Asya’dan Anadolu’ya yönelik ilk akınlar Cahen’e göre 1039’da başlamış ve sonraları tüm şiddeti ile devam etmiştir.²¹ 1039-1071 arası bu akınlar sonucunda birçok

19. İzgi Özkan, “Central Asia After the Mongol Invasion-Islam and Sedentary Life as a Consequence,” ss.165-166.

20. George Verdansky, *The Mongols and Russia* (London: Yale University Press, 1953), s.291.

21. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler* (İstanbul:E yayınları, 1984), s.82.

Türk aşireti Anadolu'ya yerleşmiş bulunuyordu. 1071 Malazgirt'ten sonra ise Anadolu'ya Doğu'dan esas Türk göçü başladı ve dalgalar halinde devam etti. Yunan tarihçi Vryonnis'e göre Türk aşiretleri Ege Denizi'nin kıyılarına 1076'da varmışlardır.²² Gene Onbirinci yüzyılda Anadolu'ya Doğu Romalılar (Bizans) tarafından Balkanlar üzerinden gelen Peçenekler, Guzlar, Alanlar, Kumanlar ve Hazarlar gibi Türkî diller konuşan, Müslüman olmayan aşiretler, Doğu'dan gelen akınlara karşı bir savunma önlemi olarak yerleştirilmişlerdir.²³ Tüm bu tarihsel göçler nedeniyle Onbirinci yüzyılda Anadolu'ya kitlesel Türkmen göçleri başladığında, Anadolu'nun etnik yapısı tam bir mozaik görünümündeydi. Anadolu'nun dünya üzerinde Doğu-Batı ekseninde uzanan tek yarımada olması ve üç kıtanın kesişme noktası olma niteliği, bu coğrafyayı tarih boyunca bir "Kavimler Köprüsü" konumuna taşımış ve çok karmaşık etnik yapısını belirlemiştir.

Türk göçlerinin başladığı Onbirinci yüzyıl itibariyle Anadolu'nun etnik haritası şöyle özetlenebilir;

Ege ve Akdeniz kıyı şeridi, Batı Anadolu ve Kapadokya'ya kadar İç Anadolu bölgesi, Trakya, Marmara bölgesi, Doğu Karadeniz kıyı şeridi ve özellikle Trabzon bölgesinde Rumlar (Yunanlılar) çoğunluktadır.

Kuzey-Doğu Anadolu'nun hemen tüm önemli kentlerinde Erzincan, kısmen Erzurum, Harput başta olmak üzere, Ermeniler çoğunluktadır. Ayrıca Kapadokya bölgesi, Kilikya ve İç Anadolu'nun hemen tüm kentlerinde yoğun Ermeni nüfus yaşamaktadır.

Kürtler Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun özellikle kırsal kesiminde çoğunluktadır. Süryani, Nasturi ve Araplar Güneydoğu Anadolu'nun bazı bölgelerinde çoğunluktadır.

Gürcüler ve Lazlar Kuzeydoğu Anadolu'nun bazı bölgelerinde çoğunluktadır.

İlhanlılar döneminde önemli bir Pers nüfusu Anadolu şehirlerine yerleştirilmiştir. Kendi dil ve kültürlerini Anadolu'ya taşıyan bu nüfus, daha sonra diğer Müslüman nüfus içerisinde eriyecektir. Ancak Fars (Pers) kültürü ve dili uzun süre Anadolu'da etkin olacaktır.

1039 yılından başlayarak bazı Türkî aşiretler Anadolu'ya yerleştirilmiştir.²⁴

22. Speros Vryonnis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization From the Eleventh Century* (Los Angeles: University of California Press, 1971), s.281.

23. Anıl Çeçen, *Türk Devletleri*, ss. 170-191.

24. Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, (İstanbul: Tekin,1978), s.42; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, ss.154-159; Jean P. Roux, *Türklerin Tarihi*, ss.188-189; Anıl Çeçen, *Türk Devletleri*, s.182.

1071 SONRASI ANADOLU'YA TÜRK GÖÇLERİ

Orta Asya ve Horezm bölgesinden Anadolu'ya Türkmen aşiretlerinin esas göçü 1071 tarihinde Selçuklular'ın Doğu Roma'ya (Bizans) karşı kazandıkları Malazgirt Savaşı'ndan sonra başlamış ve 1242 tarihinde Moğollarla Anadolu Selçukluları arasında yapılan ve Moğolların kesin üstünlüğü ile biten Köseadağ Savaşı ile birlikte hız kazanmıştır.²⁵ Bu göçler, Anadolu tarihinde yepyeni bir dönemi başlatmış ve Anadolu'nun etnik ve kültürel yapısının yeniden oluşması sürecini başlatmıştır. Anadolu'nun bu göçler sonucunda Türkleşmesi sorununu iyi anlayabilmek için bazı soruların cevaplarını bilmek gerekmektedir. Onbirinci yüzyılda Anadolu'nun nüfusu ne kadardı ve Orta Asya bölgesinden Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin toplam nüfusu ne idi? Elimizde bu sorulara kesin yanıtlar verecek demografik veriler mevcut değildir. Çeşitli tarihçiler çeşitli varsayımlara, bazen de kendi politik inançlarına dayanarak bu sorulara farklı cevaplar vermektedirler. Önce sorunun birinci kısmından başlayalım;

Vryonmis'e göre Anadolu'nun nüfusu Onbirinci yüzyılda 9-13 milyon arasındaydı.²⁶ Barkan aynı rakamı Onaltıncı yüzyıl için 5 milyon olarak vermektedir.²⁷ Güvenç'e göre bu sayı Onbirinci yüzyıl için 3-13 milyon arasında olabilir.²⁸ Konuyu nüfus sayımlarına dayandıracak olursak Osmanlı İmparatorluğu'nda 1831-1914 arası nüfus sayımları yapılmıştır. 1914 nüfus sayımı diğer sayımlara göre nispeten daha güvenilir sonuçlara sahiptir. Bu sayımın sonuçlarına göre 1914'de İmparatorluğun sınırları içerisinde yaşayan nüfus 13.4 milyonu Müslüman ve 2.8 milyonu Hıristiyan olmak üzere 16.2 milyon kişidir. Ancak bazı demografik tekniklerle yapılan düzeltmelerle, daha gerçekçi olan 3 milyonu Gayrimüslim olmak üzere 18 milyon sayısına varılmaktadır.²⁹ Çeşitli demografik parametreler, doğurganlık, ölümler, salgınlar, kıtlıklar ve göçler göz önünde tutulduğu takdirde, Onbirinci yüzyılda için 7-9 milyon civarında bir nüfusun, kesin olmamakla birlikte gerçeği nispeten yansıttığı söylenebilir.

Sorunun ikinci bölümü olan Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin nüfusu konusunda da benzer belirsizlikler vardır. Cahen'e göre bu sayı 200-300.000 kişiden fazla olamaz, zira devrin ulaşım ve gıda kaynakları daha büyük bir göç olgusuna im-

25. Abdülkadir Yuvalı, "Turkification of Anatolia and the Mongols," Bülent Arı ve Selim Aslantaş (der.), *Osmanlılardan Önce Türkler* (Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 2006), ss.194-197.

26. Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization From the Eleventh Century*, s.25.

27. Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Din ve Devlet* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1975).

28. Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1995), s.125.

29. Servet Mutlu, "Late Ottoman Population and Its Ethnic Distribution," *Turkish Journal of Population Studies*, 25(2003), ss.3-38.

kan tanıyamaz.³⁰ Kafesoğlu³¹ ve Yinanç³²ın tahminleri 600.000 ile 1.000.000 dur. Eve-meer³³ de benzer bir tahminde bulunur. Orta Asya bölgesinde yapılan ilk tutarlı nüfus sayımı Sovyetlerin 1923 yılında yaptıkları sayıdır. Buna göre Orta Asya'da yaşayan yerel halkın nüfusu yaklaşık 11 milyondur.³⁴ Anadolu için yaptığımız demografik değerlendirmeyi Orta Asya için de yapacak olursak, Onbirinci yüzyıl için bölge nüfusunun 4-5 milyon civarında olması gerekir. Sonuç olarak, Onbirinci yüzyıl ortalarında başlayan ve yaklaşık 250 yıl süren bir göç sürecinde Orta Asya'dan Anadolu'ya yapılan göçlerin 800.000-1.000.000 kişiyi aşması mümkün görülmemektedir. Bu göç eden nüfusun ise o zamanki Anadolu'nun toplam nüfusuna oranının yaklaşık olarak %10-15 civarında olması demektir. Bu tahminler doğru kabul edilirse ki çeşitli millet ve görüşlerden tarihçilerin ortak tahminleri bu civardadır, o zaman akla başka ve önemli bir soru gelmektedir. Eğer Anadolu'ya gelen Türkler yerel nüfusun sadece küçük bir yüzdesini oluşturuyor idiyse, nasıl olup da tarihte örnekleri birçok kere görüldüğü üzere kendileri asimile olmadılar, tersine yerel halkı büyük ölçüde asimile ederek Anadolu'yu "Türkleştirdiler"? Bu sorunun karmaşık ve çok yönlü cevapları bulunmaktadır. Herşeyden önce Türkleştirme süreci tüm Anadolu coğrafyasında aynı oranda gerçekleşmedi. Türk göçleri başladığında özellikle Orta Anadolu'da yerleşik Rum ve Ermeni nüfusu başka yerlere göç ederek bu bölgeyi büyük ölçüde göçmen Türkmen aşiretlere bıraktı. Rumlar özellikle Bizans kontrolündeki Kuzey ve Batı bölgelerine çekilirken, Ermeniler Klıkya ve Kuzeydoğu'ya doğru gerilediler. Göçler devam ettikçe bu olgunun da göçmenler lehine devam ettiği söylenebilir. Ayrıca özellikle Osmanlı döneminde ilave vergiler ödemek zorunda olan, sosyal yaşamda ikinci sınıf muamelesi gören ve güvenlik altında olmak isteyen Hıristiyan nüfusun giderek İslam dinini benimsemiye eğilimine girmesi, bu nüfusun bir-iki kuşak sonra İslam kimliği altında asimile olması ile sonuçlanmıştır. Bu kadar önemli miktarda olmasa da Müslüman erkeklerle Hıristiyan kadınlar arasında oldukça yaygın olarak uygulanan evliliklerin de bu sürece katkı yaptığı söylenebilir. Keza, Müslüman olmak ve Türkçe bilmek güvenliğin yanı sıra toplumsal hiyerarşide de bir yükselme imkanı yarattığından asimilasyon sürecini beslemiştir.

İlk göçmenlerin büyük ölçüde kırsal kesimlere yerleştikleri ve Orta Asya'da alışıktıkları göçebe-otlakçı hayvancılık ve kuru tarım uygulamasını sürdürdükleri bilinmek-

30. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, s.184.

31. İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü* (İstanbul: Aydınlar Ocağı, 1983).

32. Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklu Dönemi 1; Anadolu'nun Fethi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944).

33. Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği*, s.126.

34. Ian Murray Matley, *Population and the Land in Central Asia: A Historical Overview*, Edward Alworth (der.) (London: Duke University Press, 1994), ss.92-129.

tedir. Ancak daha sonraları Anadolu kentlerinin ele geçirilmesi ile birlikte göçmenler kentlere de yerleşmeye başlamış ve Onbeşinci yüzyıl sonlarından itibaren önemli Anadolu kentlerinde çoğunluk Türk-Müslüman unsurlara geçmiştir.

Orta Asya ile Anadolu arasındaki son ilişki 1402 yılında Osmanlılar ile Timuridler arasında yapılan Ankara Savaşı'dır. Savaşın en önemli sonucu Anadolu'nun bir süreliğine Timur'un Türkîk-Moğollardan oluşan ordularının eline geçmesidir. Bu dönemde, bir miktar Orta Asyalı nüfusun daha Anadolu'ya yerleştiğini varsayabiliriz. Bu olgunun tersi olarak da Timur'un Anadolu'dan bir miktar zanaatkârı zorunlu göç ile Orta Asya'ya, özellikle Semerkant ve Issık-Köl dolaylarına yerleştiği bilinmektedir.³⁵

Timur istilasının sona ermesiyle birlikte Anadolu ile Orta Asya arasındaki ilişkiler çok uzun bir süre, yirminci yüzyıl sonlarına kadar sona erer. Ateşli silahların yaygın kullanımını sonucunda Orta Asyalı göçebelerin en önemli askeri üstünlüğü olan okçu-süvarilerin önemini kaybetmesi, bu bölgeden yayılan istila hareketlerinin sonunu getirmiş ve bölge yüzyıllarca sürecekle gerileme ve izolasyon dönemine girmiştir. Osmanlı'nın genişleme politikalarının İmparatorluğun batısına yönelmesi ve Anadolu ile Orta Asya arasında güçlü bir Şii İran Safevi Devleti'nin oluşması, Batı ve Doğu Türk bölgeleri arasındaki ilişkileri yirminci yüzyıl sonuna kadar yok mertebesine gerilemiştir.

Yüzyıllar süren göçler ve asimilasyon süreçleri sonunda bir zamanlar Hıristiyanlığın anavatanı olarak kabul edilen Anadolu'nun büyük ölçüde Türkleştiğini ve İslamlaştığını biliyoruz. Osmanlı vergi tahrirlerine göre Onbeşinci yüzyıl sonu itibarıyla Ege kıyılarından Doğu'da Fırat Nehri'ne kadar uzanan Osmanlı topraklarının nüfusunun çoğunluğu Müslüman'dır. Osmanlı millet sistemi dini gruplara dayandığından bu Müslüman nüfusunun ne kadarının Türk, ne kadarının Kürt, Arap ve diğer Müslüman etnisitelerden oluştuğunu bilmiyoruz. Ancak daha Onüçüncü yüzyılda Anadolu'dan geçen Haçlı Ordularının bu bölgeyi "Turkiya" diye isimlendirdiğine bakarak, nüfusunun önemli bir bölümünün Türklerden (ya da Türkleşmiş nüfustan) oluştuğunu söylemek mümkündür. Şurası da unutulmamalıdır ki tarih boyunca hatta günümüzde Batılılar Türk ve Müslüman sözcüklerini eş anlamlı olarak kullanmışlardır. Örneğin, günümüzde Balkan coğrafyasında yaşayan farklı etnisitelerden gelen Müslüman nüfusa, Hıristiyan halk Türk demektir. Bunun en somut örneklerinden biri, Yugoslav iç savaşı sırasında Sırp ve Hırvatların aynı anadili konuşan Slav Boşnaklara Türk demeleri ve Kosova Savaşı'nın intikamını çocuk-çocuk, kadın-erkek demeden Bogomil Hıristiyanlıktan Müslümanlığa ge-

35. Vasily Vladimirovich Barthold, *Four Studies on the History of Central Asia* (Leiden, 1944), s.144.

çip has Osmanlı tebaası olan Slav Boşnaklara soykırım uygulayarak almaya çalışmasıdır. Anadolu'nun "Türkiye" olması bu olgu ışığında değerlendirilmelidir.

Anadolu'ya göç eden Türkmenler Hıristiyanların yanı sıra başta Kürtler olmak üzere Müslüman halklar ile de karşılaşmışlardır. Türkler ve Kürtler tarih boyunca bazen çatışmış, bazen de Hıristiyanlara karşı iş birliği içerisinde olmuşlardır.³⁶ Bu ilişkiler süresinde birçok Kürt aşireti Türk kimliğini benimserken bazı Türk aşiretleri de Kürtleşmiştir. Aynı coğrafyada yaşayan bu iki Müslüman halkın yüzyıllar boyunca evlilikler vs. yoluyla birbirleriyle karıştıkları bilinmektedir.³⁷

Anadolu'ya yönelen yoğun göç hareketleri bu coğrafyanın etnik yapısını Osmanlı döneminde, hatta 1923 sonrası dönemde de çok derinden etkilemiştir. Her biri başlı başına bir tez konusu olabilecek göç hareketlerini ayrıntılara girmeden özetlemeye çalışacağım;

Özellikle Ondördüncü yüzyıldan Onyedinci yüzyıla kadar uygulanan "Devşirme" sistemi ile özellikle Balkanlar, Doğu ve Orta Avrupa'dan her yıl 40 Hıristiyan haneden bir çocuk olmak üzere toplanan erkek çocukların Anadolu'ya getirilerek Müslüman ailelerin yanına temel dil ve din eğitimi için verilmesi, daha sonra ise bu çocukların başta Yeniçeri Ocağı olmak üzere çeşitli devlet görevlerinde kullanılmak üzere Enderun'da dâhil ilgili kurumların hizmetine verildiği bilinmektedir.³⁸ Kesin sayı bilinmemekle birlikte, 300-400 yıl boyunca devşirmelik yoluyla önemli bir nüfus Anadolu'ya getirilmiştir.

Akıncılar, korsanlar ve esirciler tarafından Akdeniz havzası ve Avrupa içlerine kadar Hıristiyan esir temin etmek için yapılan hareketlerde elde edilen kadın ve erkekler özellikle İstanbul'da bulunan esir pazarlarında satılmaktaydı. Aynı zamanda savaşlar sırasında esir alınan askeri şahısların da köle olarak satıldığı bilinmektedir. Kafkasya bölgesinden ise cariye olarak kullanılmak üzere genç ve sağlıklı kızların satın alındığı, hatta bazı fakir ailelerin bakamadıkları çocuklarını gönüllü olarak verdikleri bilinmektedir.³⁹

Kara Afrika'dan Osmanlı İmparatorluğuna siyah köle ticareti Arap esir tacirleri tarafından uzun süre yapılmıştır. Daha eski dönemler hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte 1840-1890 yılları için yılda yaklaşık 10.000 kölenin Afrika'dan Osmanlı topraklarına getirildiği bilinmektedir.⁴⁰ Gene Ondokuzuncu yüzyılda Sudan'dan pamuk yetiş-

36. Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (İstanbul: Eren, 2000), s.72.

37. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, ss.308-309.

38. Metin Kunt, "Siyasal Tarih 1300-1600," Sina Akşin (der.), *Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti* (İstanbul: Cem, 1995), ss.65-66.

39. Eduard Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti, 1840-1890* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994), s.232.

40. Eduard Toledano, *Osmanlı Köle Ticareti, 1840-1890*, s.232.

tirme işinde kullanılmak üzere önemli sayıda iş gücünün Çukurova bölgesine yollandığı bilinmektedir.

Kırım bölgesinin 1783'de Çarlık Rusya'sı tarafından işgalinden başlamak üzere 1922 tarihine kadar bu bölgeden Anadolu'ya büyük bir göç yaşanmıştır. Karpat'a göre bu sayı 1.800.000 kişidir.⁴¹ Bazı kaynaklar sadece 1858 Kırım Savaşı'ndan sonra 400.000 göçmenin Anadolu'ya göç ettiğini belirtmektedir.⁴²

Rus Çarlığı'nın Kuzey Kafkasya'yı işgale başladığı 1855 yılından, 1866 yılına kadar Osmanlı belgelerine göre 600.000 ila 1.000.000 Abhaz, Adigey, Ubik, Osset, Çeçen, Lezgin ve Dağıstanlı bölgeden Osmanlı İmparatorluğu göçmüştür.⁴³ Türkiye'de Çerkez olarak adlandırılan bu göçmenlerin önemli bir bölümü Anadolu'ya yerleştirilmiş, bir kısmı ise bugünkü Ürdün, Suriye ve Balkanlara iskân edilmiştir.

'93 Savaşı olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı sonunda Osmanlılar Balkanlardaki topraklarının büyük bölümünü kaybetmişlerdir. Bunun sonucunda eski Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'dan yaklaşık 1.000.000 kişinin Anadolu'ya göç ettiği tahmin edilmektedir. 1912 Balkan bozgunundan sonra bu göçmenlere 500.000 kişinin daha eklendiği tahmin edilmektedir. Bu göçmenler Balkanlarda yaşayan Osmanlı Müslümanlarıdır. Bu göçmenlerin önemli bir bölümü Osmanlı döneminde Müslümanlığı kabul eden yerel halklardandır. Ancak Osmanlıların bu bölgelerin fetminden sonra Anadolu'dan Türkmen aşiretlerini Balkanlara yerleştirdikleri bilinmektedir.⁴⁴ Yüzlerce yıl bu bölgede yaşayan Türklerin yerel halk ile evlilikler yolu ile karıştığı açıktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun altı yüz yıllık tarihi boyunca dışarıya verdiği en önemli göç Onaltıncı yüzyılda Anadolu'dan İran ve Güney Azerbaycan bölgelerine yapılan göçtür. Onbirinci yüzyıldan başlayarak Anadolu'ya göç eden Türkmen aşiretlerinin önemli bir bölümü Alevi-Bektaşî mezhebini benimsemiştir. Sünni Osmanlı İmparatorluğunun bu nüfusu Şii İran rekabeti nedeniyle tehlikeli bulması ve Yavuz Selim döneminden başlayarak Anadolu'yu "Sünnileştirme" seferleri başlatması, ayrıca Onaltıncı yüzyıl ile birlikte İmparatorlukta bozulan ekonomik durum nedeniyle başlayan Celali İsyanları ve bunların bastırılması amacıyla Devlet tarafından alınan çok sert ve acımasız tedbirler, önemli miktarda Alevi-Bektaşî Türkmen'inin Anadolu'yu terk ederek 1502'de İran'da

41. Kemal Karpat, *Türk-İslam Sentezi* (İstanbul: Aydınlar Ocağı, 1985), s.66.

42. Alan Fisher, *The Crimean Tatars* (California: Hoover Institute Press, 1978), s.78.

43. Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914, Demografik ve Sosyal Özellikleri* (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), ss.226-227.

44. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, s.73.

başına geçen Şii Safavi Devletine sığınmak üzere İran ve Güney Azerbaycan'a göç ettikleri bilinmektedir.⁴⁵

Yazının giriş bölümünde belirttiğim gibi 1914 yılında yapılan nüfus sayımının düzeltilmiş sonuçlarına göre bu yıl itibariyle İmparatorluğun Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşayan nüfusu yaklaşık 18 milyon civarındadır.⁴⁶ Bu nüfusun 1.500.000'i Rum, 1.200.000'i Ermeni geri kalanları ise Süryani, Nasturi ve diğer Hıristiyanlardan oluşmaktaydı. Aslında 1893 yılından başlayarak gelişen olaylar nedeniyle 1914'e kadar bir kısım Ermeni'nin çeşitli yerlere göç ettiği bilinmektedir. Ermeni Patrikliği kayıtlarına göre ise 1878 yılı itibariyle Osmanlı İmparatorluğu hudutları dahilinde yaşayan Ermeni nüfusu 3.000 000 altında değildir.⁴⁷ 1927 tarihinde yapılan Cumhuriyet'in ilk nüfus sayımına göre Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfusu 13.7 milyondur ve bunun 120000'i büyük çoğunluğu İstanbul'da yaşayan Rumlar ve 65.000'i de Ermeni'dir.⁴⁸ Rum (Yunan) nüfusundaki azalmanın nedeni 1923 Tarihli Lozan Antlaşması'na göre Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan mübadeledir. Bu antlaşmaya göre 1924 yılı sonuna kadar 1.200.000 Ortodoks Yunanistan'a, 400.000 Müslüman ise Türkiye'ye göç etmiştir. Bugün itibariyle Türkiye'de yaşayan Rum asıllı vatandaşlarımızın sayısı 2.000 dolaylarındadır.

1915 yılı ile birlikte hızlanan ve bazı ülkeler tarafından soykırım olarak kabul edilen Ermeni tehcir/katliamı sonucunda ise Anadolu'daki Ermeni varlığı adeta sonlandırılmıştır. Süryani, Nasturi ve Keldani Hıristiyanlarda Anadolu'yu terk etmek zorunda kalmışlardır.

Cumhuriyet döneminde Balkanlar'dan Türkiye'ye en son göç ise, son dalgası 1989 yılında olmak üzere gerçekleşmiştir. Bulgaristan 1923-2005 tarihleri arasında yaklaşık 850.000 kişi, Romanya'dan 125.000 kişi, Yugoslavya'dan ise 300.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.⁴⁹

Bilindiği gibi son 2 yıl içerisinde komşu Suriye'de meydana gelen kanlı olaylar nedeniyle resmi rakamlara göre yaklaşık 1.500.000 kişinin bu ülkeden Türkiye'ye göç ettiği söylenmektedir. Bu göç halen sürmektedir.

Görüldüğü üzere Ondokuzuncu yüzyıl ortalarından günümüze kadar Anadolu'nun Kırım, Kafkasya, Balkanlar ve Orta Doğu'dan, son iki yıl hariç, 7.000.000 civarında bir

45. Doğan Avcioğlu, *Türklerin Tarihi*, ss.191-192. Mustafa Akdağ, *Celali İsyanları* (Ankara: Medya Takip Merkezi, 1963), ss.250-254.

46. Servet Mutlu, *Late Ottoman Population and Its Ethnic Distribution*, Türkiye Nüfusbilim Dergisi, 2003, 25, ss.3-38.

47. Azat S. Hambaryan, Aghayan Tsatur, (eds.), *Hay Zhoghovrdi Patmut'yun* [Ermeni Halkının Tarihi], (Erivan: Ermenistan Bilimler Akademisi, 1981), s.22. Daha fazla bilgi için bkz., erişim adresi: en.wikipedia.org/wiki/Armenian_Genocide.

48. TÜİK "Statistical Indicators 1923-1990," *DİE*, Ankara, 1995, s.5.

49. Ayşe Adlı, *Ulus Devlete Göç. Aksiyon 998*, (2014), s.9.

göç aldığı ve hemen tamamı Hıristiyan Rum, Ermeni, Süryani ve Nasturi, Keldani olmak üzere 3.000.000 kişiyi göç verdiği söylenebilir. Gerek Anadolu'dan, gerekse Anadolu'ya yapılan göçler sırasında meydana gelen insanlık dışı olaylar, günümüzün çözülmemiş konuları arasındadır.

TÜRKLERİN ETNİK KÖKENİNE İLİŞKİN GENETİK ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın öncelikli bölümlerinde ayrıntılarıyla incelemeye çalıştığım demografik, etnik yapı ve göçler nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti'nin coğrafyasını oluşturan Anadolu ve Trakya'nın tarih boyunca Orta Doğu, İç ve Orta Asya, Kafkasya, Balkanlar, Orta Doğu, Avrupa ve Kuzey Afrika'nın merkez noktasını oluşturduğunu görmüş bulunuyoruz. Anadolu coğrafyasının, gene aynı nedenlerle bir "kavimler potası" olduğu gerçeği de açıktır. Orta Asya bazılarının sandığı gibi "Saf Türk"lerin yaşadığı bir coğrafya olmaktan çok uzaktır. Anadolu kadar olmasa da Orta ve İç Asya geniş bir etnik çeşitlilik gösterir.

Son yıllarda, özellikle insan genomunun çözümlenmesi ve genetik bilimindeki dev adımlar, insan toplulukları arasındaki etno-genetik ilişkileri ortaya çıkartmaya yönelik çalışmaları çok hızlandırmıştır. Teknik ayrıntılarına girmeden Anadolu'da ve Orta Asya'da bu konuda yapılan çalışmaların sonuçlarını, konumuz ile yakın ilişkileri nedeniyle şöyle özetleyebiliriz: Anadolu'da yapılan araştırmaların tümü, bölgenin genetik yönden çok çeşitli olduğunu ve genetik benzerlik yönünden Orta Doğu, Kafkasya ve Balkanlardaki komşularımızla birçok ortak yönünün bulunduğunu göstermektedir. Hatta Anadolu'da en çok rastlanan genetik gruplar arasında ikinci sırada olan R1b (Y- DNA) Haplogrubunun (f= %20), Batı Avrupalılarda en çok rastlanan haplogrup (f= %70-80) olduğu görülmektedir.⁵⁰ Anadolu ile İç Asya arasındaki genetik benzerlik, araştırmalara göre %8 ile %30 arasında değişmektedir.⁵¹ İç Asya bölgesinde yapılan bir araştırmada Anadolu-

50. Tatiana M. Karafet, Fernando L. Mendez, Monica B. Meilerman, Peter A. Underhill, Stephen L. Zegura, Michael F. Hammer, "New Binary Polymorphisms Reshape and Increase Resolution of The Human Y chromosomal Haplogroup Tree," *Genome Research* 18/5,(2008), ss.830–838.

51. Hatice Mergen, Reyhan Öner, Cihan Öner "DNA Sequence Variation in the Anatolian Peninsula," *Journal of Genetics*, 1/1 (2009), ss.39-47; Cengiz Cinnioğlu, Roy King, Thomas Kivisild, Ersi Kalfaoğlu, Sevil Atasoy, Gianpiero L. Cavaliere, Anita S. Lillie, Charles c. Roseman, Alice A. Lin, Kristina Prince, Peter J. Oefner, Peidong Shen, Ornella Semino, L. Luca Cavalli-Sforza, Peter A. Underhill" Excavating Y-Chromosome Haplotype Strata in Anatolia" *Human Genetics*, 114/2, (2004), ss.127-148; Giulietta Di Benedetto, Ayşe Ergüven, Michele Stenico, Loredano Castri, Giorgio Bertorelle, İnci Togan, Guido Barbujani, "DNA Diversity and Population Admixture in Anatolia," *American Journal of Physical Anthropology*, 115, ss.44-150.

da yapılan araştırmaları desteklemektedir.⁵² Bu konuda Oxford ve Londra Üniversiteleri tarafından ortak olarak yapılan ancak ayrıntılı bulguları henüz yayınlanmamış olan bir araştırma ise, Anadolu Türklerinin (Anadolu nüfusunun) gen havuzu içerisinde Mongoloid payının %8 olduğunu, aynı oranın Özbek'lerde % 39 ve Uygur'larda % 50 olduğunu söylemektedir.⁵³

SONUÇ

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde ayrıntılarıyla incelediğimiz gibi, İç Asya bölgesinde Hun göçebe İmparatorluğundan başlayarak bir Türkîk etnik varlığının olduğu açıktır. Güvenilir Çin kaynaklarına, göre Hunların dili, daha sonra tarih sahnesine çıkacak olan ve ilk defa tarihte "Türk" kelimesini aidiyet olarak kullanacak olan Köktürk dili ile benzerdir. İç Asya bölgesindeki Türkîk etnisitesi "İrk" anlamında, dünyanın diğer etnisiteleri gibi saf değildir. Moğollar ve Hint-Avrupa kavimleri ile gerek genetik, gerekse de dil anlamında geniş bir biçimde karışmıştır. Anadolu'ya Türkîk göçleri kitlesel olarak Onbirinci yüzyılda başlamıştır. Onbeşinci yüzyıl başlarına kadar devam eden bu göçler ve diğer toplumsal olgular sonucunda Anadolu nüfusunun ekseriyeti Türk-Müslüman kimliği kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde imparatorlukta yaşayan etnik kimlikler, Osmanlı'nın uyguladığı dini grup temelli "Millet Sistemi" nedeniyle varlıklarını muhafaza etmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğuna milliyetçilik akımları Ondokuzuncu yüzyıl itibariyle nüfuz etmeye başlamış ve Türk milliyetçiliği 1908'de iktidara gelen devlet elitlerinin resmi ideolojisine dönüşmüştür. Bu süreç 1923 yılında Kemalist kadrolarca Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte, kendisine devirdiği Osmanlı kimliğinin dışında bir tarih ve kimlik yaratma arayışına giren ve bunu Orta Asya steplerinde bulmaya çalışan kurucu kadronun çabalarıyla hızlanarak devam etmiştir. Tek millet (nation), tek din ve tek mezhep ilkesi ile özetlenebilecek bu Türk-Müslüman-Sünni çizginin özellikle yirminci yüzyıl boyunca yaşanan çok kanlı ve uzun mücadelelere rağmen bugün itibariyle tam bir "başarı"ya ulaştığı söylenemez. Anadolu'daki diğer etnik gruplar çok büyük ölçüde Türk kimliği etrafında asimile olmuş ve diğer inanç sistemlerine mensup nüfus ise Anadolu'dan "temizlen-

52. Christine Keyser – Tracqui, Eric Crubezy, Bertrand Ludes, Nuclear and Mitochondrial DNA Analysis of a 2000 Year Old Necropolis in the Eygin- Gol Valley of Mongolia, *American Journal of Human Genetics*, 73, ss.247-260.

53. T-24 Haber Sitesi; 15 Şubat 2014.

miş” olmasına rağmen, bugün Kürt etnik ve Alevi-Bektaşî inanç kimlikleri asimilasyona direnmektedir.

Anadolu ile Orta Asya arasındaki ilişkiler Onbeşinci yüzyıl itibariyle, yirminci yüzyıl sonlarına kadar kopmuştur. Bu kopukluk Batı ve Doğu Türk bölgeleri arasında, zaten mevcut olan etnik, linguistik ve kültürel farklılıkları daha da arttırmıştır. 1917 Sovyet devriminden sonra Orta Asya çeşitli Cumhuriyetlere bölünmüş, 1991 yılında ise SSCB’nin yıkılması ile, Azerbaycan ile birlikte bağımsız olmuşlardır.

Bugün Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan kendi ulusal kimliklerini oluşturma sürecindedir. Bu süreç, başarıya ulaştığı ölçüde tarihsel “Türkîk” kimliğinin yerini, yeni modern ulus devlet kimliklerinin alacağı beklenmelidir.

REFERENCES

- Adlı, Ayşe, Ulus Devlete Göç. *Aksiyon 998*, (2014).
- Altay Grubu Diller, erişim adresi: <http://www.etnologue.com/subgroups/altaic>, 1 Eylül 2014.
- Aray, Osman, *The New Independent States of Inner Asia and Turkey's Policy* (Tokyo: Nira, 1999), ss.34-35.
- Akdağ, Mustafa, *Celali İsyancıları* (Ankara: Medya Takip Merkezi, 1963), ss.250-254.
- Avcıoğlu, Doğan, *Türklerin Tarihi*, (İstanbul: Tekin,1978).
- Barkan, Ömer Lütfi, *Türkiye’de Din ve Devlet* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1975).
- Barthold, Vasily Vladimirovich, *Four Studies on the History of Central Asia* (Netherlands: Leiden, 1944).
- Bell, Mark, *Racism and Equality in the European Union* (New York: Oxford University Press, 2009).
- Berktaş, Halil, *Osmanlı Devletinin Yükselişine Kadar Türklerin İktisadi ve Sosyal Tarihi*, Sina Akşin (der.), (İstanbul: Cem, 1995).
- Brass, Paul, *Ethnicity and Nationalism* (New Delhi: Sage,1991).
- Cahen, Claude *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler* (İstanbul: E yayınları, 1984).
- Central Intelligence Agency, World Fact Book, People and Society, Turkey, erişim adresi: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>, 14 Haziran 2014
- Cinnioğlu, Cengiz, Roy King, Thomas Kivisild, Ersi Kalfaoğlu, Sevil Atasoy, Gianpiero L. Cavalieri, Anita S. Lillie, Charles c. Roseman, Alice A. Lin, Kristina Prince, Peter J. Oefner, Peidong Shen, Ornella Semino, L. Luca Cavalli-Sforza, Peter A. Underhill “Excavating Y-Chromosome Haplotype Strata in Anatolia” *Human Genetics*, 114/2,(2004).
- Çeçen, Anıl, *Türk Devletleri* (İstanbul: İnkılâp, 1986).
- Di Benedetto, Giulietta, Ayşe Ergüven, Michele Stenico, Loredano Castri, Giorgio Bertorelle, İnci Togan, Guido Barbujani, “DNA Diversity and Population Admixture in Anatolia,” *American Journal of Physical Anthropology*, 115, ss.44-150.
- Hambaryan, Azat S., Aghayan Tsatur, (eds.), *Hay Zhoghovrdi Patmut’yun* [Ermeni Halkının Tarihi] (Erivan: Ermenistan Bilimler Akademisi, 1981), erişim adresi: [en.wikipedia.org/wiki/ Armenian_Genocide](http://en.wikipedia.org/wiki/Armenian_Genocide).
- İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (İstanbul: Eren, 2000).
- Grousset, Rene, *The Empire of the Steppes* (Cambridge: Rutgers University, 1970).
- Golden, Peter, “Some Thoughts on the Origins of the Turks and the Shaping of the Turkic Peoples,” Victor H. Mair (der.), *Contact and Change in the Ancient World* (Honolulu: University of Hawaii, 2006).
- Güvenç, Bozkurt, *Türk Kimliği* (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1995), s.125.
- Mutlu, Servet, “Late Ottoman Population and Its Ethnic Distribution,” *Turkish Journal of Population Studies*, 25 (2003).

- Fisher, Alan, *The Crimean Tatars* (California: Hoover Institute Press, 1978).
- Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültürü* (İstanbul: Aydınlar Ocağı, 1983).
- Karafet, Tatiana M., Fernando L. Mendez, Monica B. Meilerman, Peter A. Underhill, Stephen L. Zegura, Michael F. Hammer, "New Binary Polymorphisms Reshape and Increase Resolution of The Human Y chromosomal Haplogroup Tree," *Genome Research* 18/5, (2008).
- Karpat, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914, Demografik ve Sosyal Özellikleri* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003).
- Kunt, Metin, "Siyasal Tarih 1300-1600," Sina Akşin (der.), *Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti* (İstanbul: Cem, 1995).
- Matley, Ian Murray, *Population and the Land in Central Asia: A Historical Overview*, Edward Alworth (der.), (London: Duke University Press, 1994).
- Mergen, Hatice, Reyhan Öner, Cihan Öner "DNA Sequence Variation in the Anatolian Peninsula," *Journal of Genetics*, 1/1, (2009), ss.39-47.
- Mc Govern, William Montgomery, *The Early Empires of Central Asia* (New York: University of North California Press, 1965).
- Mutlu, Servet, "Late Ottoman Population and Its Ethnic Distribution," *Türkiye Nüfusbilim Dergisi*, 2003, 25, ss.3-38.
- Noyak, Annap, "After Race: Ethnography, Race and Post-Race Theory" *Ethnic and Racial Studies*, 29/3, (2006), ss.411-430.
- Okladnikov, Alexey, "Inner Asia in the Dawn of the History," Denis Sinor (der.), *The Cambridge History of Early Inner Asia*, (New York: Cambridge University Press, 1990).
- Özkan, İzgi "Central Asia After the Mongol Invasion – Islam and Sedentary Life as a Consequence" Bülent Arı ve Selim Aslantaş (der.), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2006).
- Özbek, Metin, *İnsan ve Irk* (İstanbul: Remzi, 1973).
- Renfrew, Colin, *The Puzzle of Indo-European Origins* (New York: Cambridge University Press, 1988).
- Smith, Anthony, *State Making and Nation Building* [derleyen John A.Hall] (Oxford: Basil Blackwell, 1986).
- Smith, Anthony, *The Nation in History* (Israel: Brandeis University, 2000).
- Tekin, Talat ve Mehmet Ölmez, *Türk Dilleri* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1995).
- T-24 Haber Sitesi; 15 Şubat 2014.
- Tracqui, Christine Keyser, Eric Crubezy, Bertrand Ludes, "Nuclear and Mitochondrial DNA Analysis of a 2000 Year Old Necropolis in the Eygin- Gol Valley of Mongolia," *American Journal of Human Genetics*, 73, ss.247-260.
- Toledano, Eduard, *Osmanlı Köle Ticareti, 1840-1890* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994).
- TUİK "Statistical Indicators 1923-1990," *DİE*, Ankara, 1995, s.5.
- Verdansky, George *The Mongols and Russia* (London: Yale University Press, 1953).
- Vryonis, Speros *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization From the Eleventh Century* (Los Angeles: University of California Press, 1971).
- Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklu Dönemi I; Anadolu'nun Fethi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1944).
- Yuvalı, Abdülkadir "Turkification of Anatolia and the Mongols," Bülent Arı ve Selim Aslantaş (der.), *Osmanlılardan Önce Türkler* (Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 2006).

